

Папакиця О. К.

м. Київ

ОСОБЛИВОСТІ МОТИВАЦІЙНО-ЦІННІСНОЇ СКЛАДОВОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розглянуто результати експериментального дослідження мотиваційно-ціннісної складової інформаційної готовності майбутніх інженерів до професійної діяльності.

Ключові слова: *інформаційна готовність, мотивація, відповідальність, майбутні інженери.*

Постановка проблеми

Вступ. Стрімке збільшення технічних можливостей доступу та поширення інформації визначає значущість формування інформаційної готовності майбутніх інженерів до професійної діяльності у процесі їхньої підготовки як комплекс знань, умінь та навичок, особистісних особливостей та мотивів, які забезпечують прагнення здійснювати інформаційно-пошукову діяльність для вирішення професійних завдань.

Водночас, аналіз психологічних джерел показав, що безпосередньо проблема формування інформаційної готовності майбутніх інженерів до професійної діяльності не була предметом спеціального дослідження.

Аналіз останніх досліджень. В сучасній психологічній науці основними підходами до вивчення готовності людини в різних видах діяльності загалом є функціональний та особистісний. В рамках даного дослідження увагу привертає особистісний підхід. На базі цього підходу готовність розглядається як результат підготовленості до певної діяльності. Тобто готовність — це стійке ієрархічне утворення особистості, яке включає в себе мотиваційний, когнітивний та операційний компоненти. Цей підхід знайшов свій розвиток у ряді робіт вітчизняних науковців О. Бондарчук [1], О. Винославської [2], Л. Карамушка [3], М. Смульсон [4] тощо.

Тому актуальним уявляється дослідження особливостей інформаційної готовності майбутніх інженерів до професійної діяльності у процесу їхньої підготовки в рамках особистісного підходу. Важливою складовою такої готовності є мотиваційно-ціннісна складова, яка відповідно до розробленої нами моделі інформаційної готовності майбутніх інженерів до професійної діяльності [5], розглядається як сукупність мотивів (як внутрішніх, так і зовнішніх), що спонукають майбутнього інженера займатися пошуком і застосуванням знайденої інформації у своїй професійної діяльності. До зовнішніх мотивів відносимо такі мотиви: соціальний мотив (прагнення бути корисним суспільству на основі знайденої інформації, формувати у членів суспільства відповідальність за можливі наслідки використання інформації), прагматичний (прагнення отримати контроль і вплив над членами суспільства від знайденої інформації та використання інформації в якості джерела отримання доходів) та мотив престижу (прагнення отримати визнання і заслужити авторитет у своєму оточенні, задовольнити потреби в спіл-

куванні на базі знайденої інформації). Група внутрішніх мотивів складається з мотивів процесу (отримання задоволення від самого процесу пошуку інформації), результату (задовольнити інтерес до передових технологій, отримати досвід в різноманітних способах «добування» інформації), та мотиву особистісного розвитку (розширення свого кругозору, більш повного розвинування своїх здібностей). Важливим показником розвиненості мотиваційно-ціннісної складової є, на наш погляд, ставлення до інформації як до цінності; передбачення наслідків за використання цієї інформації і готовність нести за це відповідальність.

Мета дослідження: емпірично дослідити особливості мотиваційно-ціннісної складової інформаційної готовності майбутніх інженерів до професійної діяльності.

Виклад основного матеріалу

У процесі дослідження мотиваційно-ціннісної складової використано авторська модифікація опитувальника О. Бондарчук «Методика визначення ієрархії мотивів професійного вдосконалення керівників ЗНЗ» [6], а також авторську методику, спрямовану на вивчення виявлення відповідальності з використання інформації (додаток А).

Статистичне опрацювання результатів дослідження здійснювалося за допомогою програмного пакета SPSS 13.0 for Windows.

Відповідно до мети дослідження була сформована вибірка із студентів 1, 3, 5 курсів двох факультетів: горно-геологічного (ГТФ) та комп'ютерних наук (ФКН) вищого навчального закладу м. Донецька. Всього у дослідженні взяло участь 412 осіб, по 206 з кожного факультету. Розподіл залежно від статі склав: 47,6% чоловіки, 52,4% — жінки. За віковим складом опитані розподілились таким чином: перший курс 35,9%, третій — 34,5%, п'ятий — 29,6% від вибірки.

На наш погляд, для формування мотиваційно-ціннісної складової інформаційної готовності майбутніх інженерів до професійної діяльності необхідно визначити рівні сформованості мотиваційно-ціннісної складової інформаційної готовності:

1) низький (пасивність у ситуаціях можливості використання різноманітних сучасних технологій при пошуку інформації; відсутність прагнення займатися пошуком інформації та адекватно її оцінювати);

2) середній (достатній рівень прагнення займатися пошуком інформації; незначна активність в використанні різноманітних технологій при пошуку інформації; незначна наявність критичної оцінки інформації);

3) високий (адекватне включення в процес пошуку інформації; сформованість системи поглядів, ціннісних орієнтацій та інформаційного світогляду).

Так на першому етапі дослідження за допомогою кластерного аналізу за ступенем сформованості мотиваційно-ціннісної складової інформаційної готовності було визначено такі рівні (табл. 1).

Як видно з приведених даних, незначна кількість досліджувальних визначають високий рівень сформованості мотиваційно-ціннісної складової інформаційної готовності, що склало 9,2%, водночас більш половини опитаних показали середній рівень, а саме 65,0%, та низький рівень показали 25,7%, що взяли участь у дослідженні.

Таблиця 1

**Розподіл досліджуваних за рівнями сформованості
мотиваційно-ціннісної складової інформаційної готовності**

Рівні сформованості	Показники сформованості (кількість досліджуваних, у %)
Низький	25,7
Середній	65,0
Високий	9,2

При цьому можна констатувати, що досліджувальники показали в цілому незадовільний рівень сформованості мотиваційно-ціннісної складової інформаційної готовності майбутніх інженерів до професійної діяльності.

Окрім того, можна констатувати про різні показники сформованості залежно від статі (табл. 2).

Таблиця 2

Особливості сформованості залежно від статі

Стать досліджуваних	Рівні сформованості (кількість досліджуваних, %)		
	низький	середній	високий
Жінки	41,5	53,0	78,9
Чоловіки	58,5	47,0	21,1

Як впливає з табл. 2, у 53,0 % жінок виявлено середній рівень сформованості мотиваційно-ціннісної складової інформаційної готовності, тоді, як серед чоловіків ця частка склала 47,0%. Серед опитаних показали високий рівень жінки, що складає 78,9%, а чоловіки — лише 21,1%. Водночас, 41,5% жінок показали низький рівень відповідальності, а у чоловіків, ця доля склала 58,5%. На цьому етапі ми можемо констатувати, що у жінок рівень сформованості мотиваційно-ціннісної складової вищий, ніж у чоловіків ($p < 0,05$). Це узгоджується з позиції гендерного підходу, на базі якого констатується, що жінка проявляє більшу соціальну активність, контролює зовнішні прояви агресії, вона прагне до позитивних проявів у міжособистісних відносинах, є більш відповідальною за свої вчинки [7]. Цей висновок знайшов підтвердження вищим рівнем розвитку соціального мотиву у жінок — 21,8%, тоді як чоловіки показали всього 14,6%. Також виявлена різниця в рівнях сформованості відповідальності за використання знайденої інформації (високий — 9,7%, середній — 31,6%), тоді як чоловіки показали значно менш (високий — 6,3%, середній — 26,2%) при статистично значенням $p < 0,05$.

Стосовно розподілу рівнів сформованості мотиваційно-ціннісної складової інформаційної готовності залежно від факультету (табл. 3), то можемо констатувати, що високий рівень показали студенти ГГФ, а саме 57,9%, студенти ФКН показали цей рівень 42,1%. Водночас, 51,5% студентів ФГТ показали рівень сформованості як середній і приблизно таку — 48,5% у студентів ФКН. Низький рівень сформованості мотиваційно-ціннісної складової показали студенти ФГТ, що складає 43,4%, а студенти ФКН — 56,6%.

Таблиця 3

Рівні сформованості мотиваційно-ціннісної складової по факультету

Факультет	Рівні сформованості (кількість досліджуваних, %)		
	низький	середній	високий
Комп'ютерних наук	56,6	48,5	42,1
Горно-геологічний	43,4	51,5	57,9

Як бачимо студенти ГГФ мають вищі показники сформованості мотиваційно-ціннісної складової інформаційної готовності, ніж студенти ФКН ($p < 0,05$). Це різниця пояснюється різним рівням розвитку: 1) соціального мотиву, так у студентів ГГФ середній рівень розвитку склав 35,0%, а високий — 40,8%. У теж час студенти ФКН показали середній рівень розвитку соціального мотиву — 26,2%, а високого — 32,0%; 2) відповідальності за використання знайденої інформації. Розподіл відповідальності залежно від факультету виявив, що 59,2% студентів ФГГ показали рівень відповідальності як середній, тоді як серед студентів ФКН ця доля склала 56,3%.

Високий рівень відповідальності показали студенти ФГГ, що складає 17,5%, а студенти ФКН всього 14,6%. Як бачимо студенти ГГФ більш відповідальні за використання знайденої інформації, ніж студенти ФКН ($p < 0,05$).

В цілому, можна констатувати, що рівень сформованості мотиваційно-ціннісної складової інформаційної готовності студенти горно-геологічного факультету вищий, ніж у студентів факультету комп'ютерних наук, а саме: студенти ГГФ більш орієнтовані на розумінні суспільної значимості інформації, прагнуть бути корисними суспільству в цілому на основі знайденої інформації, і це є однією зі складових для формування мотиваційно-ціннісної складової інформаційної готовності.

Слід звернути увагу, що до складу ФКН увійшли студенти різних спеціальностей технічного напрямку інформаційних технологій (фахівців комп'ютерних систем, системних програмістів, телекомунікаційних фахівців), що певною мірою може сприяти формуванню певної субкультури — кіберкультури. Як і будь-яка культура, кіберкультура визначається передусім через свої цінності, традиції, правилами, способом життя, мовою, утворюючи при цьому своєрідну середовище. Вона є своєрідним регулятором мислення і поведінки. До речі, в таких середовищах існує і своя соціальна стратифікація. Слід зауважити, що проблема мотивації представників кіберкультури є маловивченою [8]. Що до відповідальності, то для представників цієї групи інформація є загальним надбанням і, на їхню думку, використовувати її може кожен на свій розсуд.

Можливо припустити, що на явне розходження в рівнях сформованості мотиваційно-ціннісної складової впливає обрана спеціалізація майбутніх інженерів.

Слід звернути увагу (рис. 1) на те, що у нашому дослідженні найзначущими для опитувальних обох факультетів виявилися ті мотиви, які у процесі ранжування займають перші місця в ієрархії, а саме: мотиви розвитку та результату. Останні місця посідають, на жаль, мотиви процесу та соціальній.

Привертає увагу сформованість мотиваційно-ціннісної складової від віку. Так, як видно з рис. 2, найбільш розвинена мотиваційно-ціннісна складова припадає на 19–20 років (що припадає на третій курс), а далі з віком спадає. Можливо зробити висновок, що

у студентів в віці старше 20 років під впливом нових умов середовища починає змінюватися життєві пріоритети. Так, третій курс можливо представити як своєрідний поріг, за яким починає поновому переусвідомлюватися мотиваційно-ціннісна спрямованість майбутніх інженерів до професійної діяльності.

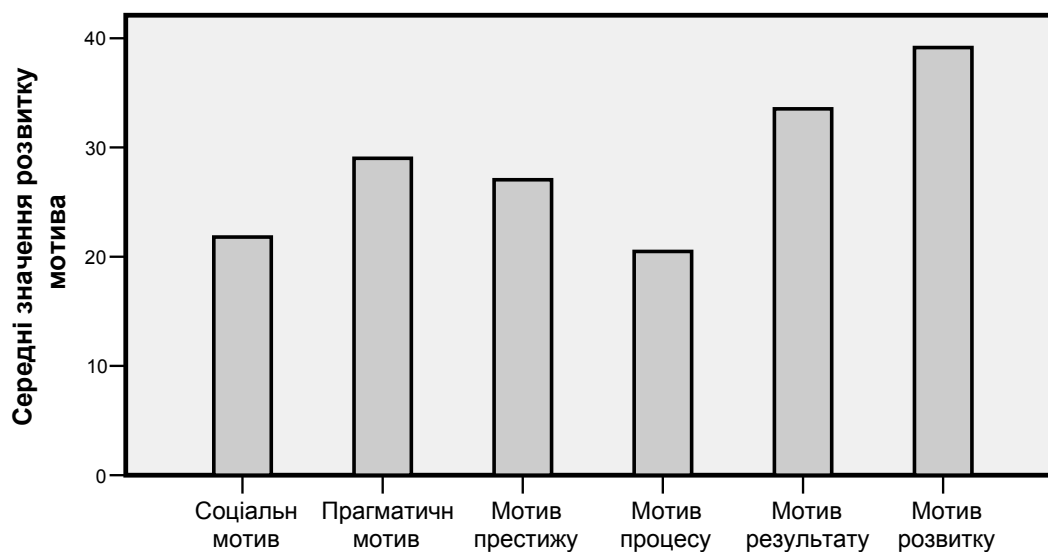

Рис. 1. Розподіл мотивів за значущістю для досліджуваних майбутніх інженерів

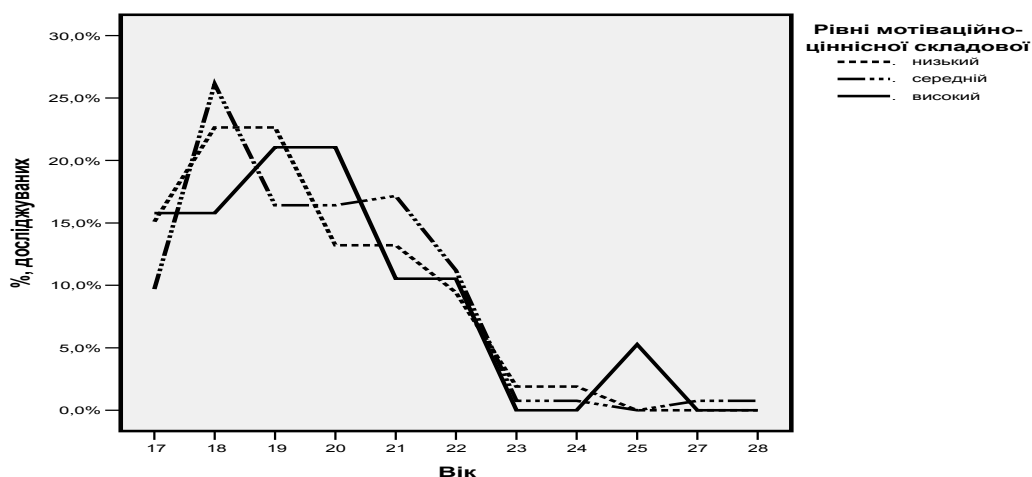

Рис. 2. Вікові особливості сформованості мотиваційно-ціннісної складової інформаційної готовності

На заключному етапі дослідження за результатами рангового кореляційного аналізу Спірмена виявлено слабкий, але статистично значущий зворотний зв'язок між мотивом процесу та відповідальністю ($-0,2$, $p < 0,01$). Це свідчить про те, що прагнення отримати задоволення від самого процесу не визначається через ціннісні орієнтації, відсутнє розуміння можливих негативних наслідків від використання знайденої інформації.

Також виявлено слабкий, але статистично значущий кореляційний зв'язок між мотивом розвитку та віком ($0,2$, $p < 0,01$). Це свідчить, що з віком у досліджених зростає їхній рівень особистісного розвитку, який полягає в бажанні актуалізувати себе як фахівця з достатнім для своєї професійної та життєвої діяльності рівнем знань, умінь та навичок в роботі з інформацією.

Разом с тим, спостерігається, що з віком зменшується рівень отримання задоволення від самого процесу пошуку інформації ($-0,2$, $p < 0,05$). Можливо припустити, що в сучасному інформаційному суспільстві молодь має відкритий доступ до джерел інформації задовго до навчання у вищій школі. І вже на етапі навчання інтерес до самого процесу пошуку інформації слабшає.

Висновки

Проведене дослідження дало змогу встановити рівні сформованості мотиваційно-ціннісної складової, проаналізувати визначені рівні сформованості залежно від статі, віку та факультету.

Констатовано недостатній рівень мотиваційно-ціннісної складової інформаційної готовності майбутніх інженерів до професійної діяльності: низький рівень такої готовності виявлено у 66,5% досліджуваних, середній — у 27,2%, а високий — лише у 6,3% досліджуваних.

Встановлено слабкі, але статистично значущі кореляційні зв'язки між віком та мотивами розвитку ($p < 0,01$), між віком та процесу ($p < 0,05$), між мотивом процесу та відповідальністю ($p < 0,01$).

Результати проведеного дослідження свідчать про необхідність розробки та впровадження до навчально-виховного процесу вищої школи курсу, спрямованого на формування мотиваційно-ціннісної складової інформаційної готовності майбутніх інженерів до професійної діяльності

Окрім того, необхідно створити таке навчальне середовище, яке сприяло б формуванню мотиваційно-ціннісної складової інформаційної готовності майбутніх інженерів до професійної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондарчук О. І. Соціально-психологічні основи особистісного розвитку керівників загальноосвітніх навчальних закладів у професійній діяльності: моногр. / О. І. Бондарчук. — К. : Наук. світ, 2008. — 318 с.

2. Винославська О. В. Психологічні особливості мотивації управлінської діяльності керівників традиційних і нових типів навчальних закладів / О. В. Винославська, Л. М. Карамушка // Актуальні проблеми психології: традиції і сучасність. — К. : Ін-т психології, 1993. — Т. 1. — С. 135–141.

3. Карамушка Л. М. Психологія управління закладами середньої освіти: моногр. / Л. М. Карамушка. — К. : Ніка-Центр, 2002. — 332 с.

4. Моляко В. А. Психологическая готовность к труду на современном производстве / В. А. Моляко, М. Л. Смольсон. — К., 1985. — 15 с.

5. Папакиця О. К. Модель інформаційної готовності майбутніх інженерів до професійної діяльності / О. К. Папакиця // Актуальні проблеми психології: зб. наук. пр. Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України; за ред. С. Д. Максименка, Л. М. Карамушки. — К. : А.С.К, 2010. — Т. 1. — Вип. 29. — С. 46–516.

6. Бондарчук О. І. Соціально-психологічні основи особистісного розвитку керівників загальноосвітніх навчальних закладів у професійній діяльності: дис. ... д-ра психол. наук :

19.00.05. / О. І. Бондарчук ; НАПН України, Ун-т менедж. освіти. — К., 2008. — 435 с.

7. Берн Ш. Гендерная психология./ Ш. Берн. — СПб. : Прайм-еврознак, 2002. — 320 с.

8. Смыслова О. В. Анализ представлений о мотивации хакеров./ О. В. Смыслова. — Режим доступа: <http://cyberpsy.ru/>

9. Барлоу Дж. Декларация независимости киберпространства./ Дж. Барлоу. — Режим доступа : <http://www.eidos.ru/journal/1999/1220.htm>

10. Ильин Е. П. Мотивация и мотивы / Е. П. Ильин. — СПб. : Питер, 2002. — 512 с. — (Серия «Мастера психологи»).

Додаток А

Інструкція. Оцініть, будь ласка, кожну пару тверджень так, щоб сума балів становила в цілому 5 балів, причому, більший бал отримало те з представленої пари тверджень, яке найкраще висловлює Вашу точку зору з даного питання. Можливі варіанти оцінок у кожній парі: 0–5; 5–0; 1–4; 4–1; 3–2; 2–3.

Опрацювання результатів

Підраховується бали з питання №№ 1Б, 2А, 3Б, 4Б, 5А, 6Б, 7Б, 8Б, 9А, 10Б, 11А. Чім більш показник, тим більше рівень відповідальності за використання інформації.

Бланк відповідей

1А	Не важливо, якими будуть наслідки використання інформації, головне, її знайти	
1Б	Якщо інформація принесе шкоду, краще відмовитися від її пошуку	
2А	Відповідальність за наслідки, що виникли через використання (поширення) інформації несе кожен	
2Б	Відповідальність за наслідки, що виникли через використання (поширення) інформації несе лише той, хто опублікував її для широкої публіки	
3А	Важливу інформацію краще знищити при загрозі її розголошення	
3Б	Доступ та отримання важливої інформації необхідно здійснювати під контролем	
4А	Інформація є суспільним надбанням і її використання окремими особами з метою наживи неприпустимо	
4Б	Інформація є суспільним надбанням і її використовувати право може кожен на свій розсуд	
5А	Використання інформації про опонента з метою впливу на нього неприпустимо	
5Б	Для досягнення своїх цілей всі способи хороші	
6А	Будь-яка інформація повинна бути представлена широкій публіці	
6Б	Для широкої публіки інформація повинна бути вибірковою	
7А	Відповідальність за можливі наслідки використання недостовірної інформації несе тільки її автор	
7Б	Будь-який користувач і автор несе відповідальність за наслідки використання (поширення) недостовірної інформації	
8А	Кожен має право на доступ до різних джерел інформації	
8Б	Необхідно регламентувати порядок і умови доступу до різних джерел інформації	
9А	Для запобігання спотворення і фальсифікації інформації необхідно приймати спеціальні заходи захисту, наприклад, обмежити коло осіб, які мають доступ до інформації	
9Б	Будь-яка інформація повинна бути загальнодоступною без будь-якого обмеження	
10А	Навмисне спотворення інформації для своїх цілей допустимо	
10Б	Кожен користувач має право на достовірну інформацію	
11А	Оприлюднити службову інформацію, призначену тільки для внутрішніх потреб організації неприпустимо	
11Б	Як не захищай будь-яку інформацію, у тому числі і службову, все одно, підсумок буде як у приказі: «Хто шукає, той завжди знайде!»	

Папакица Е. К.

ОСОБЕННОСТИ МОТИВАЦИОННО-ЦЕННОСТНОЙ СОСТАВЛЯЮЩЕЙ ИНФОРМАЦИОННОЙ ГОТОВНОСТИ БУДУЩИХ ИНЖЕНЕРОВ К ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

В статье рассмотрены результаты экспериментального исследования мотивационно-ценностной составляющей информационной готовности будущих инженеров к профессиональной деятельности.

Ключевые слова: *информационная готовность, мотивация, ответственность, будущие инженеры.*

Papakitsa E. K.

MOTIVATIONAL-VALUE COMPONENT OF INFORMATION READINESS OF FUTURE ENGINEERS TO THE PROFESSION

The article considers the results of experimental studies based on motivational-value component of information readiness of future engineers to the profession.

Key words: *information readiness, motivation, responsibility, future engineers.*